

Trst na vodi semtertja
zibal se je venomer;
vse pokojno kroginkrog,
ali zanj miru nikjer:

Jaz sem kralje
zavoljo tebe
kananejske
pahnil na tla.
Ti me s trstom
biješ po glavi,
ko tako je
zmučena vsa.

Trnovi grmovi so
skromni cvet razcvetali,
drug ob drugem vili se,
kot bi krono spleтали:

Jaz sem tebi
žezlo kraljevo
kakor sinu
svojemu dal.
Ti me venčáš
s trnjevo krono,

kot vjetnika
s tujčevih tal.

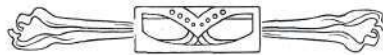
Palme vitkovzvišene
pod nebo strmele sô,
krone gostovejnate
tožno jim šumele so:

Jaz z močjo sem
tebe povzdignil
spet do nebes.
Ti sramotno
mene na križev
vrglo si les.

To je bila težka pot,
bridka pot v Jeruzalem:
vsaka stvar je Materi
novô dala skrb o Njem.

Tako pot je hodil Sin,
ko z učenci zadnjikrat
šel je v mesto vseh krivic,
vseh prevar in zlob prepad.

(Dalje.)

Belokranjski reformatorji.

Spisal Leopold Podlogar.

Viharna sta bila za mali slovenski narod petnajsti in šestnajsti vek. V tej dobi je pokazal Slovenec svojo žilavost in razvil vso svojo jekleno telesno in duševno moč. Na jugu je pritiskal proti meji kruti sovražnik krščanstva, krvoločni Turek; njegove napade je naš narod junaško odbijal, njegove navale v slovensko ozemlje vztrajno prenašal. Potoke krvi in solza je prelil naš praded zaradi strašne turške sile. Zgodovina te dobe bi morala biti, da se dovolj označi, pisana s krvjo. Na tisoče slovenskih sinov je padlo pod turškim mečem na slovenski meji, še več pa jih je pustilo življenje v deželi sami. Zatirano ljudstvo je pokladalo na žrtvenik domoljubja kri in življenje in svoj zadnji vinar kot „turški davek“. Slovenske cerkve so dale vse svoje dragocenosti, da se prekujejo v denar. Vkljub vsem neznosnim in krvavim žrtvam je trajalo dolgo, preden je napočil za Slovenijo dan rešitve in miru. Včasih ni minilo leto, da bi ne bila preletela turška krdela enkrat ali večkrat slovenskih pokrajin. Oropana in požgana sela so se komaj dvignila iz ruševin, nova turška sila jih je v hipu zopet razdejala.

Krvavi boj je bil Slovenec v tej dobi za obstanek na lastni zemlji; pa tudi za vero svojo in svojih

očetov. Kajti Turka ni gnala v boj sama želja po zemlji kristjanov, osvojiti si je hotel tudi njih um in srce. Njegova vera mu je velevala bojevati se z neverniki tako dolgo, dokler Mohameda, začetnika turške vere, ne spoznajo vsi narodi in ne časte vsa ljudstva njihovega Alaha. Ta verski fanatizem je navduševal janičarske čete s tako silo, da se jim je morala podati dežela za deželo, ukloniti ljudstvo za ljudstvom.

Nepremagljive čete janičarjev so žalibog obstojale iz samih krščanskih, v mladosti v turško sužnost odpeljanih otrok. Tam so jim vzeli vero očetov, izbrisali spomin na dom, prestigili ono vez, ki tako tesno spaja srce vsakega človeka z domovino. Dorasli so se od tam vračali v svojo domovino, pustošili domovja, kjer je tekla njihova zibel, morili in tirali v sužnost nepoznane sorodnike. — A v tej žalostni dobi, ko je komaj preteklo eno stoletje ponavljajoče se turške sile, so silili od severa v slovensko ozemlje še drugi janičarji, oboroženi „z uma svitlim mečem“, in s „čisto besedo“ evangelija, z verolomnimi nauki nesrečnega nemškega meniha-odpadnika Lutra, za katere so hoteli pridobiti slovenski narod.

I.

V začetku XVI. stoletja (1517) je začel nesrečni vitemberški avguštinec Martin Luter trositi po Nemškem svojo krivo vero. V prepirih s cerkvijo je zabredel trmasti verovestnik v nekatere že davno obsojene verske zmote. Pristašev za svoje nazore je našel kmalu prav obilo; odpravil je post, izpoved, zadostovanje, brezženstvo duhovnikov, redovniške obljube, učil je, da sme svobodno lastiti si vsakdo cerkveno last, kdor je sploh doslej podpiral cerkev kakorkoli. To je privabilo v njegov tabor obilo somišljenikov.

Po Lutru, začetniku, se zove nova vera luteranska.

Pri svojih novotarijah se je Luter skliceval na sv. evangelij, katerega je seveda tolmačil po svoje in proglasil sv. pismo za edini vir vere. Po temeljnem kamenu luteranstva, sv. evangeliju, se imenuje tudi evangeljska vera in nje privrženci reformatorji, ker so hoteli v cerkvi baje vse na bolje preurediti. Ker so reformatorji v državnem zboru v Špiri (Speier) l. 1529., čuvši cesarjev razglas, ki je strogo prepovedoval vsako novotarijo v cerkvenih in verskih zadevah, temu razglasu odločno oporekali ali s tujo besedo „protestirali“, se jih je oprijelo ime „protestantje“.

Komaj se je začela Lutrova vera širiti in utrjevati po domači, nemški državi, se je zatrosila obenem preko njenih mej na vse strani, tudi med našimi pradedi na slovenski zemlji. Komaj deset let po Lutrovem javnem nastopu, zasledimo protestante tudi že na Kranjskem. Ko je poslala l. 1525. naša dežela svoje zastopnike ali odposlance na državni zbor v Augsburg, jim je izročil ljubljanski škof Krištof Rauber (1493—1536) pisano pritožbo zoper protiversko počenjanje nekaterih pridigarjev po Kranjskem. V tej pritožbi zopet in zopet povdarja, da v verskih stvareh v naši deželi ni vse v redu. Veliko nereda in zmešnjav povzročajo nekateri pridigarji, ki javno na propovednicah bičajo stare, tradicionalne navade v sv. cerkvi; bičajo jih kot nedopustne in grešne razvade, pa s tem početjem cerkvi več škodujejo nego koristijo, vernike od cerkve prej odbivajo nego jih ž njo družijo. Sedanja ustava cerkve jim ne ugaja, preustrojiti jo hočejo z različnimi novotarijami.¹⁾

Seme nove vere je prinesel v našo deželo brez dvoma Matija Klombuer (Khlobuer). Kot ljubljanski meščan je imel po mestu pri vseh stanovih veliko veljavo. Moral je biti precej učen, ker je dosegel čast tajnika deželnih stanov (Landschaftsschreiber). Ker je moral kot tak biti dobro verziran v pravo,

smelo sklepamo, da se je učil pravoznanstva v Nemčiji, se tam navzel novih, reformatoričnih nauk in jih usiljeval in širil med svojimi prijatelji in znanci. V njegovi hiši so se shajali možje duhovskega in posvetnega stanu, pogovarjalo se je o raznih verskih in cerkvenih zadevah in v teh razgovorih se je pojavila želja in zahteva po cerkveni in verski reformi, seveda v duhu luteranstva. Klombuerjevo hišo v Ljubljani imenujemo lahko rojstno hišo, v kateri je zagledalo beli dan ali bolje, iz katere se je jelo razširati protestantstvo po naši deželi. Med onimi, ki so kranjskemu protestanstvu stali ob zibeli, nahajamo poleg svetnih visokih glav tudi stolnega prošta dr. Lenarta Mertlitz, generalnega vikarja Jurija Dragolitz in kanonika Pavla Wiener.) Okrog teh

RIBIŠKA LADJA PRI SPLITU

mož se je nabralo kmalu celo krdelo meščanov in deželanov. Javno si ta družba s svojimi nauki ni upala koj na dan, predobro so poznali strogost kralja Ferdinanda. Kar nastopi pred ljudstvom ljubljanski kanonik Primož Trubar (1530) in govori v prilog novi veri. Seznanil se je bil ž njo v Solnogradu in na Dunaju. Tam je l. 1522. javno oznanoval novo-verske resnice Pavel Speratus, tu pa l. 1524., dal življenje za novo vero.²⁾ Njegove nauke je ponesel Trubar v javnost na Kranjskem in njegov glas se je razlegel kmalu po vsej slovenski zemlji.

Nastane vprašanje, kaj je ugladilo protestantstvu pot v naše pokrajine?

Po nenavadnih in nepričakovanih dogodkih so prišli naši kraji ravno v najožjo zvezo z Würtember-

¹⁾ Elze, Die Superintendenten der evang. Kirche in Krain, 1; Ljublj. Zvon, 1890, 481, in Radics, Herbart VIII. Frh. z. Auersperg, 151.

²⁾ Elze, l. cit., 2 in 3.

¹⁾ Dimitz, G. Kr., 194.

škim, rojstno deželo nove vere. Ko so pregnali vojvodo Ulrika, je prišlo Würtemberško pod avstrijsko vlado (1520—1535) in je postalo avstrijski fevd.¹⁾ Ravno okrog te dobe je slovelo daleč čez mejo nemških dežel ime Eberhard-Karlovega vseučilišča v Tübingi. Na vseučiliških stolicah so delovale predodlične učne moči, predavali so tu možje iz avstrijskih, celo iz slovenskih pokrajin. Častno mesto med njimi je zavzemal Matija Garbić (Matthias Garbitius), doma iz Istre, ki je bila takrat združena še s Kranjsko. On je učil grščino na tibinškem vseučilišču in je bil voljen trikrat za dekana artistične-modroslovne fakultete. Poleg njega so učili še slovenski rojaki Marko Guttenfelder, Gašpar Žitnik (Sitnig), njegov nečak Tomaž Kren, Pavel Fabricij, Jakob in Aleksij Štraus.²⁾ Ti ugledni in vplivni možje so začeli gojiti duševno zvezo med Würtemberškim in svojo slovensko domovino. Tja so vabili svoje rojake, jih sami gmotno podpirali ali skrbeli za njihovo podporo. Kaj čuda, da so začeli slovenski dijaki popuščati italijanska in druga tedanja vseučilišča in zahajati na nemška, kamor so naši plemenitaši že davno pošiljali svoje sinove. Samo na tibinškem vseučilišču n. pr. se je šolalo od l. 1530. do 1614. 115 štajerskih, 69 koroških in 113 kranjskih dijakov.³⁾ Med njimi je bilo sicer večina kranjskih plemenitaških sinov, a brez dvoma tudi preprostih slovenskih kmečkih sinov ni manjkalo.

Vzgojeni v tujem duhu, prepojeni z novoverskimi nauki, so prihajali domov in z njimi ne le novoverske ideje, ampak tudi nositelji teh idej, luteranski pastori ali predikantje. Ti so se rekrutirali ne le iz nemške, ampak tudi iz slovenske narodnosti. Nemške šole so obiskavali Trubar, Dalmatin, Krelj, Bohorič in drugi; različni po narodnosti, edini po duhu, so prihajali z nemškimi vrstniki v naš kraj kot apostoli nove vere.

Evangeljska vera ni nastopila koj v začetku kot odločna nasprotnica stare vere, ampak kazala je nekako voljo, očistiti katolicizem nekih zastarelosti, razvad in zlorab; zahrbtno naskrivaj pa je izpodkopavala ugled stari cerkvi in upala, sezidati s tem sebi trdnejšo podlago.

Kakor že rečeno, je začel v tem smislu delovati v Ljubljani protestantovski krožek, zbran okoli Klombuerja.

Med prvimi, ki so se oklenili nove vere so bili poleg omenjenih ljubljanskih meščanov kranjski plemiči po graščinah. Zapeljal jih je zgled nemške države, kjer so padli plemiči po cerkvenem in samostanskem imetju in ga vzeli v svojo posest. Kakor

na Nemškem, so upali, bo šlo tudi pri nas. Iz gradov so poskušali razpresti svoje mreže po okolici. Pod svojo streho so gostoljubno sprejemali luteranske predikante, ki so se doseljevali iz nemških dežel. Z enako gorečnostjo so jemali pod svojo streho in varstvo one katoliške duhovnike, katerim, zaslišavšim glas novoverske svobode, ni več prav ugajalo v njihovem stanu iz mnogih vzrokov: prepričani so bili, da jih nova vera najhitreje in najlepše odreši bremena onih obljub in dolžnosti, ki so jim bile nadležne; ni jim bilo toliko za čisti evangelij, kolikor za druge, malo častne svoboščine. Graščaki, šuntani od predikantov, so se nad omahljive duhovnike spravili z vso vnemo; vedeli so, da se, enkrat v njihovem taboru, ne vrnejo več nazaj, in z ozirom na ljudstvo so na te vrste odpadnikov še največ zidali, češ zgled duhovnikov-odpadnikov bo najbolje vlek. Nekoliko jih imajo na vesti tudi protestantovski deželni stanovi, ki so šli odpadnikom povsod na roke in jim naklanjali denarne podpore.

Vendar ravno pri preprostem ljudstvu je šlo najbolj trdo. Nekoliko so jih hujskali s tem, da so jim pretvezno govorili: do sedaj ste redili cerkev in mastili duhovnike, kar ima cerkev in duhovniki, to je vaše in si smete vzeti, kar vam drago, polastiti se vsega.¹⁾ Vendar so se pri ljudstvu skoraj vse nakane izjalovile. Graščaki in predikantje, bodisi iz Nemške, bodisi domači odpadniki, so imeli premalo zaupanja, da bi jim ljudje slepo sledili v verskih zadevah. Če se je vendarle posrečilo katerega kmeta premotiti ali na katerikoli način prisiliti, se je vdal novi veri le nazunaj, pred svojimi vrstniki se je sramoval nove vere; in ti so bili v pretežni večini odločni nasprotniki novoverstva in neomahljivi pristaši stare vere.

Živahneje je stvar uspevala po mestih. Z odprtimi rokami so pozdravili novo vero mestni sodniki in z njimi so potegnili mestni pisarji, poleg sodnikov edini svetni izobraženci tedanjih časov, v katerih pogosto sodnik ni veljal nič, ker ni razumel ničesar, faktotum vse občine pa je bil navadno branja in pisanja večji pisar. Pod pritiskom takih glav so se morali poluteraniti tudi meščani. Le novovercem se je delila meščanska pravica; niti posestva si ni smel nikdo kupiti od meščana, če se ni prej odrekel stari veri in oklenil nove. Sodnik luteran je sodil le luteranom v prid, katoličanom pa v škodo.²⁾ Če ni šlo zlepa, je delovala tudi sila, zlasti pri kmetu od strani plemenitašev, ki so bili tako drzni, da so hoteli strahovati ne le kmeta, ampak celo cesarja. Odrekli so mu pomoč v turški sili, če jim ne privoli verske svobode; in kaj naj bi storil vla-

¹⁾ Glaser, Zgod. slov. slovstva, I. del, 73.

²⁾ Elze, Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain, str. 16.

³⁾ Istotam, str. 10.

¹⁾ Huber, Geschichte Österreichs, III., 504.

²⁾ Ljublj. Zvon, 1890, 486.

dar brez te pomoči nasproti Turku! Tudi deželni knezi bi bili stopili silno radi predrznim novotarjem na prste, a zažugali so jim, da rajši potegnejo s Turkom, nego bi se vdali njim. Kadarkoli je pritisnil Turek na slovensko mejo, takrat plemiči gotovo niso zamudili prilike, da ne bi poskusili izsiliti novih pravic glede verske svobode.¹⁾ V takih razmerah so luteranci vedeli, kje imajo iskati zaslombe; ta zaslomba so jim bili samopašni in oblastni plemiči.

Bodi tu omenjen še drug činitelj, ki je, če tudi ne naravnost, vendar kolikor toliko pripomogel, da se je nova vera tako naglo širila po Kranjskem. Večina tedanje Kranjske je spadala pod cerkveno oblast oglejske vladikovine. Ugled le-te pa je bil v Avstriji silno globoko padel. Od strani deželnih knezov in avstrijskih vernikov ni užival oglejski patriarh drugega kot nezaupanje; bil je prvič benečanski patricij, in kot tak vse drugo kakor privrženec Avstrije. Očakovina njegova je bila prevelika, da bi bil vsem vernim skrben pastir; poleg tega ni bil zmožen treh, v avstrijskem delu očakovine neizogibno potrebnih jezikov: nemškega, slovenskega in hrvaškega.

Oglejski očač je bil seveda tudi velikaš nemškega cesarstva, in sicer za volivnimi knezi prvi dostojanstvenik v državi, v Avstriji sami pa prvi za nadvojvodo. To razmerje je bilo zlasti v Lutrovi dobi velika nepravilika. Kot Benečan se očač ni mogel in ni smel udeleževati deželnih zborov kranjskih, štajerskih in koroških, kar je bilo cerkvi v veliko kvar. V deželnih zbora tedanjega časa se je glasovalo redno po imenu in po dostojanstvu. Pri takem glasovanju je bil ob vsaki priliki glas prvega odločiven, kajti „regis ad exemplum totus componitur orbis.“²⁾ Ko bi bil namreč smel očač prihajati v deželne zборе, bi bil on prvi glasoval in po njem bi se bili ravnali drugi. V verskem oziru je bila torej največja škoda, da patriarh ni mogel biti član deželnega zbora, kar bi sicer bil, ako bi ne bil Benečan. Ker torej njega v deželni zbor ni bilo, je glasoval prvi deželni maršal. Ta je bil te čase, kakor sploh vse drugo plemstvo, luteranskega mišljenja, je glasoval luteranom v prid, katolikom v kvar; po njem so se ravnali drugi. Deželni knez in katoliška cerkev sta bila zavaljo tega v deželnem zboru za najodličnejši glas na izgubi. Za enako merodajni glas je bil na izgubi tudi cesar v državnem zboru.

V tem razmerju tiči glavni vzrok, da se protireformacija ni mogla razviti in uspešno delovati. Deželnemu knezu ni bilo na razpolago moča, ki bi bil vzel v roke protireformacijsko delo; prepuščati je moral to v oskrb posvetnim, luteransko navdah-

njenim velikašem. Razmerje med deželnimi knezi in patriarhi, cerkvenimi velikaši, si predstavljamo za tedanjo dobo nekoliko z dejstvom, da je l. 1589. prepovedal nadvojvoda Karel, l. 1609. pa Ferdinand II. patriarhu cerkvene vizitacije v svojih deželah. Očitalo se je, da se vtikajo patriarhi pri izvrševanju tega cerkvenega posla v politične stvari. Ko vizitirajo cerkve in cerkvene zavode, izvohajo skrivnosti avstrijskih dežel ter jih razkrivajo beneški republikli. Ljudstvo je bilo za očaka, oziroma njegovo stranko in njegove zastopnike, tako malo vneto, da je na primer l. 1591. v Beljaku nagnalo monsignora Francesca Barbaro, poznejšega očaka, s kamenjem.¹⁾ Z enako slabim uspehom je vizitiral leto pozneje (1592) naše kraje Giovanni Grimanni, o katerem se trdi, da je bil skriven privrženec nove vere.²⁾ Avstrijski škofje pa tudi niso marali prevzeti tega posla, ker na eni strani niso hoteli biti kakorkoli odvisni od oglejskega očaka, na drugi pa, četudi bi bili posel prevzeli, ne bi mogli ničesar doseči, ker je povsod vladal grozen nered. Ta nered naj nekoliko ilustrira dejstvo, da pri nas celih petdeset let ni bilo nobene prave vizitacije; to dolgo dobo je ostalo neštevilno cerkva in oltarjev neposvečenih in tudi zakrament sv. birme se v tej dobi ni delil.³⁾

Kdo naj bi se bil uprl razširjevanju protestantstva uspešneje, nego patriarh, a ta se za naše kraje ni brigal in se v naše razmere ni smel vtikavati. Stari veri je bilo to v veliko škodo. Ker ni bilo očaka v naše kraje nikoli na spregled, je prešlo mnogo cerkvenih beneficijev luteranskim plemenitašem v roke. Luteranski stanovi so meni nič tebi nič oddajali luteranskim predikantom katoliške župnije. Eden največjih nedostatkov pa je bil v tej dobi ta, da niso znali patriarh in večina njegovih duhovnikov po avstrijskih deželah potrebnih jezikov. Luteranci so ravno s pridigami največ dosegli, patriarh pa je imel v teh deželah nad 800 duhovnikov, a komaj 50 od njih je bilo domačinov, vsi drugi so bili tujci, ki se niso mogli privaditi ljudstvu, niti ljudstvo njim.⁴⁾

II.

L. 1525. se prikazujejo, kakor že omenjeno, skrivaj klice nove vere na tleh naše kronovine; očitnejše l. 1527.; javno stopi na dan nova vera leta 1531.⁵⁾

¹⁾ L. 1593. je prišel vizitirat tudi Belokrajino. O tej pravi, da že 200 let ni videla svojega višjega pastirja. Prišel je v Metliko ravno ob času, ko je došlo iz Karlovca poročilo, da se bliža mestu Turek. Vse je bežalo. Dimitz, III., 324.

²⁾ Jahrbuch der Gesellschaft für die Gesch. des Prot. in Osterreich, XVI., 121.

³⁾ Vrhovec, Zgod. N. M., 224.

⁴⁾ Istotam, 225—226.

⁵⁾ Elze, Die Superintend., 3.

¹⁾ Dimitz, G. Kr., III., 241.

²⁾ Po zgledu vladarja se ravna ves svet.

Sredotočje luteranskega gibanja je bila seveda v prvi vrsti Ljubljana. Odtod so pohajali vneti novotarji v sosednja deželna mesta in tam pridobivali somišljenikov. Ravno nekako sredi XVI. veka (1548 do 1555) se je pokazala nova vera v vseh dolenskih mestih. Novomeščani so jo sprejeli javno l. 1548. Svoje versko navdušenje so jeli kazati s tem, da so očitno sramotili katoliške pridigarje in duhovnike in hujskali ljudstvo zoper nje. To je bilo po mestu rogoviljenja in razsajanja. Pri eni takih rabuk so ranili vnetega frančiškana patra Ivana Madjar. Smrtne rane, za katerimi je kmalu umrl, mu je zadal neki Štajerc, po imenu Erazem.¹⁾

Vlada je seveda skrbela za to, da se je taka verska navdušenost kmalu ohladila; pritislila je za tako počenjanje brez dvoma občutno kazen. — Toda torišče za svoje delovanje so krivoverci kmalu pomaknili dalje na jug, tja za visoke, v onih časih malokdaj prekoračene Gorjance. Priča temu je dejstvo, da je v dolensko metropolo (Novo Mesto) in sosednja dolenska mesta dohajalo protestantom največ pomoči ravno iz Bele Krajine, posebno iz Metlike.²⁾

Približno petdeset predikantov je delovalo v dobi reformacije na Kranjskem.³⁾ Dovedli so jih deželni stanovci iz Nemčije in jih z ogromnimi stroški spravili na razna pridigarska mesta.⁴⁾ Med nje so všteti seveda tudi slovenski duhovniki-odpadniki, ki so, izurivši se za novi poklic po nemških zavodih, priromali kot „reformiranci“ v domovino. Izmed vseh na Kranjskem delujočih predikantov zasledimo samo v Beli Krajini, ki je le majhen, neznamen del kranjske kronovine, celo tretjino vseh tu nastopajočih Lutrovih verovestnikov.

Nič čuda, da jim je ravno Krajina posebno ugajala. Visoki Gorjanci jo ločijo od Kranjske, oddaljena je od stolnega mesta, odkoder jim je žugala kaznujoča roka deželnega kneza, še dalje pa od mesta, kjer bi imel stegniti cerkveni knez svojo roko v bran proti volkovom svoje verne črede. In naj bi bila tudi segla čez visoke Gorjance kaznujoča roka obeh knezov, ti verovestniki so našli varno zavetišče v trdnem ozidju poluteranjenih plemičev. Pri njih so se držali s cesarskimi in cerkvenimi kaznimi preganjani luteranski pridigarji. In v tedanjih razmerah, ko ni bilo najti ne verske zvestobe, ne naklonjenosti do vladarske hiše, je bilo težko poseči preko grajskega plemiškega ozidja. Bela Krajina je postala ne le zavetišče luteranskim blagovestnikom, ampak

tudi iztočišče, iz katerega so pohajali misjonarit na vse strani: na Hrvaško, v Spodnji Štajer, po celi Dolenski do Ljubljane. Bela Krajina je zalagala, lahko rečemo, s predikanti vso Kranjsko.

V Beli Krajini so ustanovili precejšnje število novoverskih občin. Nastale so v Metliki, Črnomlju, Semiču in na Krupi; sledimo jih še v Gradacu, na Pobrežju, na Turnu pri Dragatušu in na Vinici.¹⁾ Da bi zidali lastne molilnice ali shajališča, za to jim je bilo premalo časa. Po gradovih so se zbirali, v grajskih kapelah, in če je bilo mogoče, so dobili po zvijači ključe do kake katoliške podružnice, v kateri so se shajali skrivaj ob domenjenem času. Na Krupi so se zbirali luterani v kapelici sv. Boštjana (sedaj sv. Ane); ko je začelo ljudstvo zoper to godrnjati, so spremenili v luteransko kapelo severovzhodni stolp krupskega gradu. Sosednji graščak Semenič je zgradil na vrtu graščine Semenič leseno kapelo, kamor so se shajali luteranci iz semiške župnije.²⁾ Skrbelo se je tudi za tiste, ki se vsled oddaljenosti niso mogli udeleževati evangeljske službe božje. Ob določenem času so obiskovali predikantje excurrento svoje po celi Krajini razkropljene brate in jih potrjevali v „edino zveličavnih“ Lutrovih naukah.

Predikantje v Črnomlju so imeli še posebno nalogo. V mestu je bilo zbirališče vojaških krdel, ki so se pomikala preko Bele Krajine skozi mesto na mejo v vojaško granico. Protestantovski stanovci so na vso moč skrbeli, da bi ne bilo na meji stoječe vojaštvo brez predikanta. Določili so za nje pridigarja, ki je stanoval navadno v Črnomlju in odtod redno zahajal na vojaško granico. Drugi črnomaljski predikantje zopet so vedno stanovali med vojaštvom kot vojaški pridigarji (Feldprediger) in v gotovih obrokih obiskovali versko občino v Črnomlju.³⁾

Kakor so graščaki čuvali za „nedotakljivost“ pridigarjev, tako so zbirali v svojih gradovih mladež iz okolice ter skrbeli, da se je v njih mlada srca vcepljala nova vera in da se je seznanjala z elementarnimi pojmi branja in pisanja, za to sta skrbeli obe mesti, da nista ostali brez šol, seveda protestantskih. Glavni namen tem šolam ni bila ljudska izobrazba, ampak šola jim je služila kot pomoček, da dobe kolikor več mogoče privržencev „čistemu evangeliju“. Gojilo se je šolstvo ne toliko radi ljudske izobrazbe, gojilo se je radi nove vere, katero so hoteli vsiliti narodu s pomočjo tiskane besede. Da so mogli le to uspešno rabiti, je bilo treba ljudstvo izobraziti v branju. Zato opazamo kot neke trabante

¹⁾ Chron. Rud., I., 143, in Zgod. N. M., 152.

²⁾ Zgod. N. M., 71.

³⁾ Jahrbuch der Gesellschaft für die Gesch. d. P. in Ö., XXI., 159 in 160.

⁴⁾ Valvazor, II., 438, in Radics, Herbart VIII., 172.

¹⁾ Navedeni Jahrbuch, XXI., 199; XXII., 59. Dimitz, G. Kr., III., 150—151.

²⁾ Dimitz, Geschichte Krains, III., 151, in Valvazor, VII., 454; XI., 529.

³⁾ Dimitz, G. Kr., II., 150—151.

ali spremljevalce protestantovskih pridigarjev redno tudi šolnike. V Metliki je odstopil brezplačno šoli svoje prostore meščan Kristof Gelber. Poklicali so učitelja Boštjana Schwarz¹⁾ (1582), za njim Jurija Stauder, Gregorja Grmek in Matijo Kompare.²⁾ Boriti se jim je bilo z velikimi zaprekami. Delovanje protestantovskih šolnikov so ovirale stroge vladarske odredbe, ki so kakor predikante, tudi nje podile iz mest. Vsled takega odloka je moral iti iz šole l. 1582. v Metliki učitelj Schwarz in predikant Vojmanič. Prepovedalo se je obema bivanje in delovanje na meščanskem svetu mesta Metlike. K sreči za oba je imel luteranstvu naklonjeni Semenič, graščak v Semiču, obilo zemlje v obližju Metlike. S pomočjo Metličanov je zgradil na lastnem svetu stanovanje predikantu Vojmaniču in učitelju, kjer sta stanovala

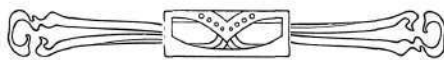
in delovala nemotena do Božiča l. 1592.¹⁾ Prišli so pa božični prazniki, tedaj so se pomikali iz Novega Mesta preko Gorjancev vojaki iz Gorice, namenjeni na Granico. Huda zima jih je primorala, da so se ustavili „na Božič“ v Metliki. Ker niso dobili vojakov dovolj prostora v mestu, so pa kar pregnali iz stanovanja predikanta in postavili pod kap učitelja in njegove učence. Seveda sta oba odločno protestirala proti takemu početju, a vojaštvo se je malo zmenilo za njune proteste, ker je vedelo, da jim vlada ne bo storila raditega nič žalega. Nagnali so učitelja s kepami (mit Schnee mißhandelt), učence pa s palicami odpodili. Oba sta se pritožila po deželnih stanovih na vlado, ki se pa zanje gotovo ni zavzela prav nič, ker vladi take vrste ljudje niso bili nič po godu.²⁾ (Dalje.)

¹⁾ Jahrbuch, XXII., 59—63.

²⁾ Hrovat, Kranjska mesta, 122.

¹⁾ Jahrbuch, XXII., 63.

²⁾ Jahrbuch, XXII., 63.

Pomladi.

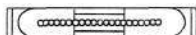
Zložil Vek. Remec.

Kot tiha pesem greš čez mrtva polja,
življenje novo, bujno gre s teboj,
tvoj sled so rože in pomladne pesmi
in v srcih hrepenečih želj nebroj . . .

Kaj sem ti pel in vriskal prošle čase,
kaj deklamiral verzov ti v pozdrav,
ko sem zaslutil, da greš k nam spet v goste
s šepetom cvetja in z drhtenjem trav!

No, zdaj srce ni tako več kot nekdanj,
sesul se sanj mi je blestečih grad,
ne morem več z otroškim upom zreti
in vriskati naproti ti, pomlad!

Ne verujem več sladkim sanjam,
ki so rodile bol mi in bridkost —
zdaj verujem le v višjo moč in vase
in v svojo z boljo venčano mladost . . .

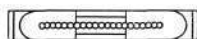
Dajte meni mandolino!

Zložil Sobjeslav.

Dajte meni mandolino,
dajte solnca južnega,
da preženem črne misli
si iz srca tužnega!

Pa zapel vam bodem pesem,
vročo kakor solnčna moč,
da ob nji ogrel se potnik
bo v ledeno zimsko noč.

Da mladenki vitkostasi
se oko iskrilo bo,
da se majki srebrolasi
lice pomladilo bo . . .

Belokranjski reformatorji.

Spisal Leopold Podlogar.

(Dalje.)

Kako malo se je zavzemala vlada za protestantovske šole, naj priča šola v Črnomlju. Sredi XVI. stoletja so zapustili Črnomelj strastni privrženci nove vere, črnomaljski gospodje (die Herren von Tschernembl). Njih graščino so kupili Frankopani; ti so bili, enako Zrinjskim plemičem, vdani novi veri. Prvi Frankopan v Črnomlju je bil knez Nikolaj. Bil je navdušen Hrvat, sam je rad pisal hrvaško v glagolici, poskušal je dobiti privrženecv glagoljašev tudi po Kranjskem. Pozval je v mesto učitelja Mavrince, da bi poučeval latinska, cirilska in glagolska pismena. Učitelj je bil strasten privrženec nove vere. Delal je zanjo propagando s tako navdušenostjo in silo, da ga je vlada pregnala ne le iz mesta, marveč mu tudi prepovedala bivanje v vseh notranjeavstrijskih deželah. Koj po njegovem odgonu je vložil knez Nikolaj prošnjo na deželne stanove (15. novembra 1575), naj bi oni izposlovali pri vladi, da pusti Mavrince nazaj in ga obdrži na učiteljskem mestu, češ, pouk, kakršnega je imel on, je na Kranjskem potreben, v Črnomlju pa že od nekdanj v na-

vadi.¹⁾ Stanovi so menda s to prošnjo ravno tako malo dosegli, kakor z ono glede Metlike. Začela je pihati „od zgoraj“ ostrejša sapa, ki je odnesla luteranske šolnike in za njimi luteranske pridigarje. Le škoda, da je s protestantovsko šolo zamrla v mestu vsaka šola; za zatrte šole te vrste ni bilo do Marije Terezije nobene stalne nadomestitve.

Že ti pičli podatki o belokranjski šoli so nam svedok, kako vrlo je napredovala in se utrjevala nova vera po Krajini. Imamo pa seveda še drugih. Ko je bil Peter Pavel Vergerij, najprvo modruški, nato koprski škof, sprožil misel, da se sv. pismo prevede tudi na hrvaški jezik, je odšel v Nemčijo, in je vzel seboj Stepana Konzula (1549), rojenega v Buzetu (Pinguente), duhovskega stanu. Deset let je preživel v tujini kot propovednik in učitelj. Ker je bil več hrvaškega jezika, je začel (1559) prevajati Trubarjeve slovenske knjige na hrvaško. Nato je odpotoval v domovino, da predloži svoje delo v oceno strokovnjakom. Prišedši l. 1558. v poletnem času v Ljubljano, se je zatekel k očetu kranjskega luteranstva, Klombuerju, in ta mu je nasvetoval, naj skliče v Metliki zbor veščakov, ki naj presodijo njegovo predstavo.²⁾ L. 1559. 28. avgusta se je sešel v Metliki zbor veščakov, ki so odobrili njegov prevod in mu to potrdili pismeno. Tega zbora so se udeležili: Stepan Konzul; Anton Dalmatin; M. Zmajič (Schmaitz), komtur v Metliki; Ivan Feistenberger in Gregor Vlahovič (Lokovitsch), metliška pastorja; Ivan Pičik, mestni župan; Stepan Stipanič, kaplan v Ozlju (Osse); Ivan Kolonič, kaplan od Sv. Križa na posestvu Zrinjskih grofov; Boštjan Römer, upravitelj metliškega glavarstva; Peter Krajačić; Nikolaj Drinovački, oskrbnik bana Erdödija v Metliki; Anton Božič (Woschit), doma iz Modruša; Andrej Jakšič, Miha Božič in Jurij Pisec, mestni pisar, slednji metliški meščani.³⁾

L. 1560. 2. januarja je poslal Trubar po en izvod svojih do tedaj izdanih knjig kralju Maksu na Češko, da bi mu on pomagal ovreči očitane, češ, da je sanjar

O p o m b a. V prvem članku je gospod pisatelj objavil več napačnih trditev, katere moramo resnici in solidni znanosti na ljubo tu popraviti. Od zanesljive strani smo prejeli sledeča pojasnila: Po pravici poudarja pisatelj (str. 206) pomen tibinskega vseučilišča za razširjanje lutrovstva (Matija Garbič). A potem pristavlja: „Poleg njega so učili še slovenski rojaki Marko Guttenfelder, Gašpar Žitnik, njegov nečak Tomaž Kren (!), Pavel Fabricij, Jakob in Aleksij Štraus.“ Spodaj je podpisan vir: Elze, Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain, str. 16. Toda imenovani zgodovinar tega nikjer ne trdi in tudi ne more trditi, kajti Tomaž Hren (poznejši knezoškof ljubljanski) in njegov stric, Gašpar Žitnik, „ki ga je rešil iz žrela herezije“, nista bila nikdar lutrovska profesorja v Tibingi, temuč prvi je bil dijak, drugi pa profesor na Dunaju. (Elze, l. c.) — Napačne so tudi trditve: „L. 1589. je prepovedal nadvojvoda Karel patriarhu cerkvene vizitacije v svojih deželah“ (str. 207); „z enako slabim uspehom je vizitiral leto pozneje (1592) naše kraje Giovanni Grimanni“ (kako, če mu je bilo prepovedano?). Patriarh Janez Grimanni ni bil nikdar na Kranjskem, tudi patriarh Fr. Barbaro ne govori o Beli Krajini (str. op. 1.), ko poroča, „da 200 let ni videla svojega višjega pastirja,“ temuč to velja sploh o slovenskih deželah. Omeniti je tudi netočnost, da l. 1530. Trubar še ni bil „kanonik“ (str. 205) in tudi „pred ljubljanskim ljudstvom“ še ni nastopal, ker je bil takrat župnik v Loki pri Radečah.

Uredništvo.

¹⁾ Lopašič, Bihač i Bihačka krajina, 289; „Katoliški Obzornik“, V., 7, in „Slovenski učitelj“, III., 116.

²⁾ Die Superintendenten, 6.

³⁾ Kostrenčić, Urkundl. Beitr. zur Gesch. der prot. Literatur der Südslaven, 1874, str. 1, št. I.; Dimitz, G. Kr., II., 238; Glaser, I., 78.

in krivoverec, proseč ga, naj da na Kranjskem po strokovnjakih presoditi knjige. Istega leta 12. januarja se je obrnil Trubar z enako prošnjo na deželne stanovce kranjske. Sešli so se plemiči, duhovniki in meščani; vsebini niso mogli nič očitati, pač pa so nekateri grajali jezik, v katerem je pisal. Med duhovniki, ki so se udeležili ocene Trubarjevih knjig nahajamo Nikolaja iz Semiča (de Tschiembs), župnika na Vinici (Pfarrer von Weinitz), župnika črmošnjiškega in enega (Weixler) iz Kostela. Ti so živeli sicer še na svojih župnijah, a so se v srcu bili že oklenili nove vere.¹⁾

Ko so bile Trubarjeve knjige odobrene, so jih začeli še isto leto razpošiljati po slovenskih deželah. Metliški, oziroma belokranjski pridigarji so prejeli deset izvodov zastonj,²⁾ iz česar bi se dalo sklepati, da so ti posebno veliko knjig odvzeli in so jim dali te zastonjske (gratis) izvode za nameček.

Protestanti so hoteli tudi Srbe in Bolgare pridobiti za svojo stvar. Ker so i ti hoteli biblijo v svojem jeziku, s cirilico tiskano, je pripeljal Trubar meseca septembra l. 1561. na Nemško v Urah dva uskoška duhovnika (popa), Srba Matija Popoviča in Bošnjaka Ivana Maleševica, da bi bila prelagateljem v pomoč. Toda kakor se je izkazalo, si Trubar z obema ni nič opomogel. Živela sta na Trubarjeve stroške prav razkošno in jima je bila bolj mari polna steklenica kakor sv. pismo. Popovič sam je na primer popil pri večerji po enajst bokalov piva.³⁾

Koncem l. 1562. je prišel zopet Stepan Konzul za kratko dobo v domovino, da se z domačimi strokovnjaki dogovori zastran izdaje drugega dela novega zakona. Prišel je čez Beljak v Ljubljano, od tu v Istro, svojo domačijo. Iz Istre je prišel začetkom l. 1563. v Metliko. Tu so se zbirali duhovniki in lajiki, katerim se je sv. pismo v prestavi predložilo. Vsi so prestavo odobrili in se izrekli, da je jezik lep in čist. Razen omenjenih Metličanov in Modrušanov so se udeležili tega sestanka še Ivan Drenovački, upravitelj metliškega glavarstva, in župnik Ivan Lamella iz Toplic.⁴⁾

Za novo vero je hotel pridobiti Trubar celo Turke. Ravno v njegovi dobi so bili napadi na Slovensko prav pogosti in hudi. Ukrotiti jih je hotel s tem, da bi jim dal biblijo v njihovem jeziku ali v srbskem, ki je tudi njim umljiv in se govori od Hrvaške notri do Carigrada. Že l. 1561. je vzel seboj iz Kranjske mladega Turčina.⁵⁾ L. 1567. 1. junija se je vrnil Trubar zadnjikrat v svojo domovino; prišel je

nenadoma, ne da bi bili obveščeni o njegovem prihodu deželni stanovci. Ti so ravno v tem času poslali na Dunaj svoje zastopnike, ki naj bi pregovorili nadvojvodo Karla, da pusti v deželo pregnanega Tru-

SV. PAVEL

barja. Med odposlanci je bil deželni glavar Herbart VIII. Turjaški in Ivan Khisel, deželni upravitelj (Landesverweser), doma iz Fužin pri Ljubljani (Kaltenbrunn). Nenadni prihod Trubarjev je osupnil deželne stanovce; bali so se, da jim ne bi vlada očitala, da so

¹⁾ Dimitz, G. Kr., II., 234.

²⁾ Dimitz, G. Kr., II., 237.

³⁾ „Ljubljanski Zvon“, 1887, 95, op. 2.

⁴⁾ Dimitz, G. Kr., II., 280, 281.

⁵⁾ Elze, Die Superintendenten, 12.

medtem, ko odposlanstvo prosi za njegov poklic iz tujine, istega kar na svojo roko pozvali. Trubar je to dobro čutil; na Würtemberškem je bil dobil nalog, naj se natanko pouči o koranu, kako bi mu bilo mogoče pridružiti sv. pismo. Zato je porabil ta čas v to, da se je glede korana pogovarjal in posvetoval z besenskim pašem, Uzraim-begom; tega je bil vjel l. 1566. Herbart Turjaški pri Novem (Novi) in ga poslal v zapor na ljubljanski grad. Poleg njega je bival ta čas v zaporu v Ribnici turški duhovnik in več Turkov je bilo vjetih v Črnomlju. Z vsemi temi bi bil prišel Trubar rad v dotiko, a je imel premalo časa; podal se je le v Ribnico na pogovor s turškim duhovnikom; obenem je pisal v Črnomelj predikantu Ivanu Schweigerju, naj se dogovori glede omenjene točke z vjetimi Turki in mu o uspehu sporoči v Nemčijo, kamor se je povrnil za stalno; stare domovine ni videl potem nikdar več.¹⁾

Za temi drobtinami, ki nekoliko osvetljujejo stanje nove vere v Belikrajini, navajam kratko živatopise posameznih tu delujočih predikantov. Res da ti podatki sami zase niso zanimivi, vendar nam v celoti pokažejo vsaj medlo sliko življenja in smrti nove vere v tem delu naše domovine.

III.

Janez Tulščak (Tolščak)²⁾ je oznanoval menda najprvi novo vero Metličanom. Bil je prej katoliški duhovnik. Doma je bil iz Gracarjevega turna (Feistenberg) v Št. Jernejski okolici, odtod njegovo ime Feistenberger;³⁾ mogoče je pa tudi, da nosi to ime zato, ker ga je gracarski graščak sprejel kot odpadlega duhovnika v svoje zavetje, dokler mu niso deželni stanovi preskrbeli predikantovske službe v Metliki in določili, da prejema plačo 50 goldinarjev, katero so pozneje povišali na 80 goldinarjev. Toliko je donášala služba tudi poznejšim metliškim predikantom.⁴⁾ Tu ga zasledimo l. 1559., kjer deluje za novo vero obenem z Vlahovičem. Znan je bil tudi pod imenom „gospod Janez“ in pa „Scherer“, takrat po Kranjskem zelo razširjeno rodbinsko ime.⁵⁾ L. 1561. je zapustil Metliko, se preselil v Ljubljano in poleg Jurija Juričiča nadomestoval ljubljanskega propovednika, Primoža Trubarja, ki se je bil podal na Nemško v Urah radi popravljanja tiska. Svoje službe menda že ni kaj preveč vestno opravljal, ker mu je pisal Trubar iz Uraha grajalno pismo, v katerem ga opominja k vestnejšemu izvrševanju svojega pridigarskega po-

klica. Koj prvo leto svojega bivanja v Ljubljani se je oženil s svojo gospodinjo; poročil ga je Juričič. Kmalu za njim je stopil v zakon tudi Juričič, ki ga je poročil Tulščak. Po Veliki noči l. 1562. se je vrnil Trubar z družino v Ljubljano. Škof je prosil vlado, naj dene v zapor vse tri; kmalu je prišlo tozadevno cesarsko povelje, ki se pa menda ni izvršilo, ker je Tulščak drugo, l. 1563., zopet na svojem mestu.

L. 1563. se obrnejo Metličani s prošnjo do Trubarja, naj jim pošlje Tulščaka za propovednika v Metliko. — 1. julija deluje zopet v Ljubljani kot diakon s tovarišem Gašperjem Kumpergerjem (ta je postal pozneje pridigar v Toplicah pri Novem mestu, l. 1581.)¹⁾ Ta čas se je izpraznilo mesto superintendenta v Ljubljani. Krelj je umrl 25. novembra in na njegovo mesto ni bilo naslednika do 11. aprila 1569. Ta čas je porabil Klombuer, pregovoril je oba predikanta, da sta opustila staro navado in nista več pridigala v koretlju, ampak v navadni obleki. To celo luteranskim deželnim stanovom ni bilo po volji; opomnili so oba, naj se držita stare navade, po kateri je moral rabiti pridigar, kadar je obhajal ali učil, koretelj. Kumperger se je uklonil volji stanov, ne tako strastni in svojeglavni Tulščak. Ker vsi nadaljni opomini pri njem niso nič izdali, so ga odslovili iz službe in na njegovo mesto poklicali iz Črnomlja Schweigerja.

Tulščaku se je vroča kri kmalu ohladila. Pošal mu je živež in v sili je poprosil stanove podpore in službe. Zatrjeval je v prošnji, da je opustil svoje prejšnje mnenje in se hoče ravnati po volji višjih. Dali so mu podpore deset ren. goldinarjev in mu zagotovili, da mu podele službo. Ta čas, ko je bil brez službe, se je pečal s trgovino.

Jeseni leta 1570. umrje pomožni pridigar Franc Steiner. Izpraznjeno mesto dado Tulščaku. V tem času je prevajal na slovenski jezik Lutrovo postilo in hodil pridigovat kot „Provinzialaushilfspriester“ v Idrijo. Tudi Kamničanom je vsiljeval novo vero in vabil vernike v cerkev sv. Nikolaja v Podgorju pri Kamniku.²⁾

Leta 1579. je razsajala v Ljubljani huda kuga, tako da so se morali uradi preseliti v Kamnik.³⁾ Bolezen je trajala v večjih presledkih do l. 1586. V tem času je Tulščak dobil mesto diakona za kužne (Pestdiakon) in se je odlikoval s svojo neustrašenostjo, tako da je dobival še posebne nagrade. L. 1581. so ga izbrali v delegacijo, da pregleduje Dalmatinov prevod sv. pisma. Stalne službe deželnega propovednika pa vseeno še ni imel. Ko je odšel Kumperger v Toplice, se mu je izpolnila vroča želja; nastavljen

1) Elze, Die Superintenden, 26, 27.

2) „Ljubljanski Zvon“, 1881, 693.

3) Mittheil. d. h. V. f. Kr., 1864, 7.

4) Dimitz, G. Kr., III., 150.

5) Dimitz, G. Kr., II., 253, op. 1.

1) Dimitz, G. Kr., III., 151. Kumperger je umrl 24. februarja 1589.

2) Mittheil. des h. V. f. Kr., 1861, 69.

3) Mittheil. des Musealvereines, 1899.

je bil za deželnega pridigarja v Ljubljani s plačo 200 goldinarjev.

L. 1582. 24. julija je bil odločen, da govori pogrebni govor nekemu umrlemu protestantu. Z vso silo je hotel govoriti v cerkvi sv. Petra v Ljubljani, a šentpeterski duhovniki so mu to prepovedali; kaplan Martin Sittich¹⁾ je stal na cerkvenem pragu in ga ni pustil noter.²⁾ To leto je začel bolehati, da je komaj še mogel ob nedeljah pridigovati. Poleti 1590 so ga umirovili, umrl je okoli l. 1594.

Kakor že omenjeno, je prestavljal Lutrovo postilo, ki pa ni prišla na svitlo, pač pa njegova prestava Habermanovega molitvenika „Krščanske lepe molitve“ l. 1579., tiskana v Ljubljani v tiskarni Janeza Mandelca.³⁾ Lutrove postile pa ni spravil v tisk, dasi so slovenski reformatorji in luterani to knjigo zahtevali od Trubarja že l. 1548. Ta je imel že z izdajanjem svetega pisma toliko težav, da se postile ni upal izdati. Pomanjkanje kruha je prisililo Tulščaka, da se je lotil prestave toliko zaželjene knjige, hoteč si z njo gmočno opomoči, a finančne razmere deželnih stanov so delo popolnoma opovrgle.⁴⁾

¹⁾ Luka Sittich, morda njegov sorodnik, se omenja kot menški župnik v ravno tej dobi. Izvestja M. Dr., 1907, 131.

²⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr., 1864, 54.

³⁾ Jahrbuch, XXII., 54, 55. „Ljubljanski Zvon“, 1886, 232.

⁴⁾ Jahrbuch, XVI., 129.

V sodobnih zapiskih se slika kot strasten in svojeglaven mož. Zavaljo svoje trme je bil prišel ob službo. Bil je v vsakem oziru propadel značaj. Poleg navedenih imen „Feistenberger“, „Scherer“ je nosil še ime „Lisec“, od lise ali brazgotine, ki mu jo je vžgal v čelo rabelj radi njegovega podivjanega življenja. O njem se čita precej nelepih reči in poročil v knjigi, katero je izdal l. 1606. prošt v Stainzu Jakob Rosolenz „Gründlicher Gegenbericht“, v kateri odgovarja na strupene napade, ki so naperjeni proti papeštvu in katoliški cerkvi, ki jih je skoval vitenberški profesor Rungius. V tej knjigi pisatelj gotovo ne podaja izmišljenih dejstev, saj se sklicuje na žive priče in razne listine, ki postavljajo v jasno luč razuzdano življenje tega odpadlega duhovnika. Pri pogrebu, tako piše Rosolenz, je nastal nenadoma tak vihar, da je kar lomil drevje ter razkopaval strehe in podiral hiše; ljudje so bili prepričani, da ga je odnesel hudič. Umirovili so ga bili za to, ker ni mogel govoriti; imel je raka na jeziku, s katerim je nesramno napadal

cerkev in papeža ter sramotil vero, v kateri je bil krščen in vzgojen in katero je bil nevhaležno popustil. Ta njegova nesreča se je zdela vsem očitna kazen božja, kakor je svoj čas doletela strastnega krivoverca Nestorija.¹⁾

(Dalje.)

¹⁾ Jahrbuch, XXII., 54, 56, in „Voditelj“, V., 405, 406.

FR. LEVSTIK

Belokranjski reformatorji.

Spisal Leopold Podlogar.

(Dalje.)

To je zgodba znamenitega belokranjskega predikanta Tulščaka. Poleg njega je oznanoval v Metliki novo vero Gregor Vlahovič. Z veliko vnemo je delal za „vinograd Lutrov“. Klombner je pošiljal o njega delovanju na Nemško Trubarju najugodnejša poročila. Učen ni bil, ni znal ne latinskega, ne nemškega, pač pa je bil poučen v glagolski književnosti. Imel je izvrsten spomin in znal Trubarjeve slovenske knjige na pamet. V svoji gorečnosti je šel včasih celo predaleč, kar mu je koj v začetku njegovega misijonarenja povzročilo precej neprilik. Že l. 1560. 24. februarja je pisal Trubarju njegov „intimus“ Klombner, da je moral Vlahovič za „vero“ že veliko prestati; boji se, da ne postane v kratkem mučenik za „čisti Lutrov nauk“, po čemer hrepeni z vso dušo in z vsem srcem.¹⁾

Da mu na njegovo misijonsko pot niso stlali rozic in vencev, ni nič čudnega. L. 1560. so ga povabili v Novo mesto. Tu je strastno napadal škofa in prošta. Slednji mu ni dovolil nobene cerkve, da bi v njej meščanom pridigoval. Vsled tega je izlil na „napetega“ papežnika ves svoj žolč in je po njem udrihal, kar se je le dalo. Seveda mu je to prošt (Krištof Graff 1545—1562)²⁾ pošteno vrnil. Dal ga je zavoljo javnega sramotenja in rogoviljenja vtekniti v ječo, kjer ga je držal in pokoril ob vodi in plesnjivem kruhu celih sedem dni; kaznoval bi ga bil še za delj časa, a kranjski stanovci so se začeli zanj resno potegovati. Rešili ga pa ti niso, ker se mu je bilo prej posrečilo uiti iz neprijetne ječe. Iz Mesta je krenil po Dolenjski proti Štajerski; misijonaril je po Savinjski dolini in prišel do Vranskega. Tu ga je prijel ljubljanski škof Peter de Seebach (1558 do 1568). V najhujši zimi ga je držal cele tri tedne v mrzli ječi. „Er hot inn paiden übel khampelt“ je poročal Klombner Trubarju. Na zahtevo kranjskih stanov ga je moral škof izpustiti. Zatekel se je v Ljubljano k prijatelju Klombnerju. Huda ječa se je na njem dobro poznala; bil je ves razcapan, zanemarjen in sestradan. Komaj si je v Ljubljani nekoliko opomogel od prestane nadloge, že ga je gnala gorečnost zopet v Metliko, dasi mu je Klombner branil, češ, da se mu utegne kaj hujšega pripetiti. Prišel je

domov in še gorečneje deloval za novo vero v družbi s Tulščakom. Ko je le-ta l. 1561. zapustil Metliko in se preselil v Ljubljano, je ostal Vlahovič sam. Do konca leta 1562. ni dobival nobene plače, pa je tudi ni zahteval. Živil je sebe in svoje z delom svojih rok; pečal se je s poljedelstvom; imel je nekaj posestva pri Metliki in tudi blizu Novega mesta. Živel je tudi od milodarov in nekaj mu je neslo barvarstvo (Tuchschererei). Nekateri so mu pač očitali, da se kmetsko delo in obrt ne strinjata z njegovo službo, pa zavrnil jih je, da veliki apostol narodov, sv. Pavel, tudi ni delal drugače, ampak se je preživljal z delom svojih rok, kakor on.¹⁾

Njegova vnetost mu po toliko že prestanih neprilikah ni dala miru. Zapustil je Metliko in se podal preko Kolpe na Hrvaško, a odtod je nameraval udariti celo na Turško. Gorel je za Trubarjevo prepričanje, da je ni proti Turkom uspešnejše brambe, nego če Turki sprejmo Lutrovo vero.²⁾ Zato so ravno njega odločili, da naj gre na jug in deluje v ta namen. Prepričan je bil, da se bodo Turki koj poluteranili, če se jim ponudi biblija v njihovem jeziku. V tem prepričanju je prekoračil kranjsko-hrvaško mejo. Pridigal je pred hrvaškimi velikaši s toliko navdušenostjo, da ga je vse želelo videti in slišati. Govoril je pred zagrebškim banom Petrom pl. Eberau Kaisersberškim, poslušal ga je celo zagrebški škof v svojem dvorcu.³⁾ Ban ga je hotel obdržati v Slavoniji, pa tam ni maral ostati. Ker je bil hrvaški ban obenem metliški poglavar, je odpravil koncem l. 1562. v Metliki proštijo sv. Rešnjega Telesa (Frohnleichnambruderschaft) in naklonil njene dohodke Vlahoviču. Seveda so se meščani, ki niso bili privrženci nove vere, takemu početju odločno uprli. Obrnili so se s pritožbo na plemsko sodišče, dobili so proštijo nazaj, a plačevati so morali Vlahoviču vendar - le letnih 24 gld.⁴⁾ Pridigal je tudi v Senju, ker ga je hotel senjski glavar na vsak način imeti v tem mestu za pridigarja. Ponujal mu je dvojno plačo, prosto stanovanje in prosto hrano, a Vlahoviča je gnalo le nazaj v Metliko, od katere se ni mogel ločiti, četudi ni dobil od meščanov nobenega plačila. Vrnil se je

¹⁾ Kostrenčić, Urk. Beitr., 7, in Vrhovec, Zgodovina Novega mesta, 71.

²⁾ Vrhovec, Zgod. N. m., 220.

¹⁾ Dimitz, G. Kr., II., 257.

²⁾ Dimitz, istotam.

³⁾ Jahrbuch, XVI., 119 ad 1.

⁴⁾ Dimitz, G. Kr., II., 253., in Mittheil. d. h. V. f. Kr., 1867., 51.

domov in ostal do l. 1567. Med l. 1562. in 1567. se je zatekel k njemu kostelski župnik Joan Weixler; ta ga je priporočil deželni stanovom, ki so ga poslali v Krško, kjer je po Vlahovičevem navodilu navdušeno deloval za novo vero.¹⁾ Deželni knez je Vlahoviču prepovedal bivanje v mestu, in to priliko so porabili Novomeščani in ga povabili k sebi. Ponudili so mu 80 gld. plače in v pomoč Ivana Weixlerja, tedanjega krškega pastorja. Temu vabilu se je Vlahovič odzval; prišel je v Novo mesto in zbiral okrog sebe svoje ovčice. Prav rad bi jim bil delil evangeljske hrane v kaki mestni cerkvi, a novomeški prošt mu — kakor že povedano — ni odprl nobene. Potikati se je moral s svojim bogoslužjem od hiše do hiše in je medtem premišljeval, kako bi spravil svoje verne v kako cerkev; prišel je na drzno zvijačo. Nagovoril je meščane, da so vložili prošnjo na deželne stanove, naj jim pošljejo nekoliko tovorov prosa ali peska, z naročilom, da je notri smodnik, namenjen za vojaško granico. Hrani naj ga mestna občina, da bo pa bolj varno, naj ga zaneso v katero izmed novomeških cerkvâ; v to naj strogo prepovedo z lučjo hoditi; cerkveni ključi naj bodo v oskrbi občine. Občina potem lahko izroči ključe od cerkve njemu in bo brez ovire vršil tam protestantovsko bogoslužje.²⁾ Meščani so sledili njegovemu nasvetu, dosegli pa seveda niso nič. Stanoval je v hiši nekega Scheyerja; tam je zbiral svoje in jim govoril z balkona, če se jih je zbralo več. Izmed meščanov se jih je mnogo poluteranilo. Vlahoviča ni v njegovem delovanju nihče oviral. Trebanjski župnik Ivan Klement je bil takrat dolenski naddiakon, strasten pristaš nove vere; njegov brat je bil predikant v Ljubljani. L. 1568. pa je poslal deželni knez Novomeščanom opomin, naj odslove Vlahoviča. Ta je vztrajal na svojem mestu še eno leto, dalje mu ni kazalo. L. 1569. je zapustil Mesto in se podal h Krištofu Gallu v Brežice. V tem času je pastiroval v Metliki Miha Matičič. Njegovo življenje se ni prav strinjalo z njegovo pastirsko službo; živel je razuzdano v pohujšanje vsemu mestu. Metličani so bili ogorčeni nad svojim pastorjem in Vlahovič se je bal, da ne bi pri tem trpela nova vera. Svetoval je stanovom, naj Matičiča odslove in nastavijo drugega, da bo po mestu zopet mir. Meseca aprila l. 1574. je prišel po Vlahovičevem nasvetu iz Krupe Nikolaj Tuskanič, ki je deloval v mestu ne popolnoma eno celo leto. L. 1375. dne 11. marca je umrl, in metliški luterani so bili zopet brez pastorja. Obrnili so se na Vlahoviča in ga prosili, naj se vrne nazaj; ker so

mu zagotovili, da bode prosto opravljal svojo službo v cerkvi sv. Katarine (v predmestju; je že davno porušena) se je Vlahovič vrnil v Metliko. Veliko nepričakovano mu je povzročil Matičič, ki se je držal še vedno v mestu in je, kadarkoli je le mogel, poskušal izpodriniti Vlahoviča in priti zopet do službe. Precej sitnosti je imel s šolo, katero so porivali od hiše do hiše, navsezadnje se je spravil nadenj pa še komtur n. r. Lenart Formentin. Ko je videl, da ni sam več kos naraslemu delu, je prosil l. 1576. za pomočnika. Stanovi so mu pridelili Štefana Kovačiča. Določili so mu plačo 80 gld., a ker se mu je zdela premajhna, je odlašal z nastopom nove službe toliko časa, da je Vlahovič preskrbel sam pomočnika v osebi Hrvata Petra Vojmaniča, ki je takoj nastopil službo. Dolgo nista službovala skupaj; ostareli Vlahovič se je bil nasitil že vsega, zato je hrepenel po počitku. Priporočil je za svojega naslednika Vojmaniča, sam pa je zapustil Metliko in se preselil (1580) v Radeče in tam užival prisojeno mu pokojnino 80 gld. L. 1581. dne 18. februarja je sklenil ta belokranjski apostol svoje burno življenje; pokopan je bil pri sv. Petru v Ljubljani.¹⁾ Izmed njegovih otrok se omenja sin Matija, ki je poučeval na Bohoričevi šoli, ki pa ni bil glede „nove vere“ niti senca svojega očeta,²⁾ tako vsaj pišejo o njem luteranski njegovi vrstniki.

V vrsti metliških predikantov nam je začrtati na kratko tudi življenje že omenjenega Matičiča. Ta je nastopil mesto Vlahoviča, ko je bil odšel l. 1567. v Novo mesto. Poleg pastorske službe je hotel začeti tudi še trgovino z vinom, katerega je nameraval uvažati iz Hrvaškega. Prosil je meseca januarja 1573 stanove in vladu za oproščenje od carine; prošnji njegovi se ni ugodilo, pač so mu stanovi primaknili k njegovi plači 6 ren. gld.³⁾ Živel je v zakonu z neko Marjeto, imel pa je tudi do l. 1583. prikrito razmerje z drugo žensko, ki je prišlo v javnost, ko se je pokazal začetkom februarja sad tega razmerja, namreč „ein junges Menschelein.“⁴⁾ Ljudstvo je bilo tako razburjeno, da ni vedelo, kaj naj bi počelo v tej sramoti, v katero jih je zakopal njih znanitelj čiste resnice. Iz Ljubljane je prišel predikant Kumperger, on je vso stvar natančno preiskal in na podlagi te preiskave je bil Matičič 11. marca odstavljen od svoje službe. Na njegovo mesto je prišel iz Krupe Nikolaj Tuskanič sredi meseca marca. Odstavljeni pridigar je pošiljal na stanove prošnjo za prošnjo, v katerih je zatrjeval, da je nedolžen, obrnil se je na Galla v Brežice, naj on posreduje, a ves trud je bil zastonj.

¹⁾ Valvazor, XI., 241. Letopis M. Sl., 1879—98.

²⁾ Valvazor, VII., 437, Dimitz, G. Kr., III., 20, in Radics, Herbart VIII., 174.

¹⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr., 1864, 8.

²⁾ Jahrbuch, XXII., 58—60.

³⁾ Radics, Herbart VIII., 229.

⁴⁾ Herbart VIII., istotam.

Tuskanič je umrl spomladi l. 1575. Odstavljeni Matičič je seveda še vedno imel dokaj pristašev, zato Metlike ni zapustil, ampak nadalje deloval med svojimi pristaši, v trdni nadi, da se bodo dali stanovni vendarle enkrat omečiti. Prosili so zanj nekateri meščani, med njimi Stepan Kumič, oskrbnik metliškega graščinstva, toda ves trud je bil zaman. Dne 11. marca so prosili stanovni Vlahoviča, naj se vrne v Metliko kot glavni pridigar. Matičič je živel še do l. 1590. Kje je končal svoje burno življenje, ni znano.¹⁾

Omenjeni Tuskanič je župnikoval pred l. 1562. v Semiču. Ko je tega leta umrl črnomaljski župnik Ivan Likek (bržkone Lilek), je poprosil on za črnomaljsko župnijo in jo tudi dobil. Izpraznjeno semiško župnijo je prevzel Ivan Schweiger.²⁾ Ta se je že v Kočevju nagibal k novi veri in l. 1565. očitno odpadel od katolicizma. Tuskanič je zapustil Črnomelj in se podal nazaj v Semič. Nasledoval mu je v Črnomlju Matija Schlögel. V Semiču se je poluteranil okrog l. 1570. Še ko je bival v Semiču, l. 1560., preden je odšel v Črnomelj, je bil prijazen novi veri in je zahajal med belokranjske njene pristaše; ti so ga izvolili v komisijo, ki je imela ocenjevati Trubarjeve prestave.³⁾ L. 1565. se je vrnil v Semič in l. 1570. očitno odpadel od vere. Gostoljubno ga je sprejel v svoj grad krupski graščak. Že l. 1571. so ga vabili v Novo mesto in kakor Vlahoviču, tako tudi njemu obljubovali Weixlerja v pomoč. Ostal je na Krupi in šel odtam v Metliko, kjer je kmalu umrl.

Po njegovi smrti se je vrnil Vlahovič v Metliko; prosil je za pomočnika, in decembra meseca l. 1576. dobi zagotovilo, da mu pride kmalu pomoč. Določen je bil za Metliko Stepan Kovačić. Obljubili se mu 80 gld. letne plače, s katero pa ni bil zadovoljen; hotel je več, zato ni prišel. Meseca majnika l. 1577. pride slednjič Peter Vojmanič, ki je po odhodu Tuskaniča pridigoval na Krupi. Ko je Vlahovič zapustil Metliko, je stopil on na njegovo mesto. Koj se je začelo preganjanje; deželni knez je bil obveščen, da se shajajo protestanti v komturski cerkvi sv. Katarine; poslal je do meščanov strogo odredbo, da ne sme opravljati predikant svoje službe ne v mestu ne na meščanskem svetu. K sreči za metliške luterane je imel Žiga Semenič v bližini Metlike precej posestva. Na njegovem svetu so se shajali k božji službi. Dokler je bilo vreme ugodno, je še šlo, pa

prišla je zima in deževno vreme, ki je onemogočilo take shode. Metličani so se začeli pogajati s Semeničem za vrt na njegovem posestvu, da tam zgrade stanovanje za pastorja in tudi shodnico. Žiga je v ta namen odstopil potrební prostor zastonj, meščani so dali les in nekaj denarja. Gradba se je začela, pa prišlo je od kneza povelje, da naj predikanta izženo iz Belekrajine. Začetkom leta 1582. se je le-ta odtegnil knezovim preganjačem preko Kolpe na Hrvaško h grofu Zrinjskemu, toda že v začetku imenovanega leta se je vrnil v novo stanovanje. Imel je v pomoč Tuška¹⁾, za njim l. 1584. Antona Neapolitana²⁾, ki je bival l. 1582. v Črnomlju in za Neapolitanom Vita Subtiliča³⁾ l. 1587. Za njegovega časa je deloval v njegovem stanovanju učitelj Boštjan Schwarz. Deloval je tu do l. 1592. in doživel usodne božične praznike, kakor je bilo že omenjeno v drugem delu tega spisa. Kdaj je zapustil Metliko, se ne ve. L. 1598. ga v Metliki ni bilo več, to leto nahajamo tu nekega Petra Lukiča.⁴⁾ Še to leto dojde Metličanom strogo povelje, naj opuste obiskovanje luteranskega bogočastja zunaj mesta; mesto ima nalog, paziti na meščane in v slučaju, dase ne bo pobrigalo za ta knežji ukaz, bo moralo plačati kazni 300 zlatov. Meščani so se malo zmenili za vojvodski ukaz in pohajali še dalje k Lukičevim pridigam. Kar pride isto povelje na metliškega komturja Marquard Ecka. Ta je koj prepodil Lukiča ne le iz mesta, marveč tudi iz dežele. Vendar ni bil on zadnji predikant, ki je deloval v Metliki. Za Lukičem se prikaže naenkrat zopet Vojmanič (Pochmantius). Še l. 1606. je deloval v mestni okolici. Tega leta pa je moral iz dežele; za „verno službo“ so mu naklonili deželni stanovni 80 gld. odhodnine.⁵⁾

Pregnani metliški pastorji so našli največ zaslonbe onstran Kolpe na Hrvaškem pri grofih Zrinjskih. Od tu so se spuščali še po letu 1609. sempatje na Belokranjsko in čez Gorjance na Dolenjsko. V obližju Metlike se je potikal izgnani predikant Miha Vrbec, ki je še l. 1609. bival nekaj časa pri mladem Pelzhoferju na Saporšah pri Mirni (Schneckenbüchel bei Neudeg). Ta je bil menda zadnji, ki je osrečeval Metličane z Lutrovimi nauki.⁶⁾ (Konec.)

¹⁾ Jahrbuch, XXI., 183.

²⁾ Izvestja, VIII., 42.

³⁾ Dimitz, G. Kr., II., 234.

¹⁾ Jahrbuch, XXII., 56.

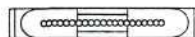
²⁾ Jahrbuch, XXI., 185.

³⁾ Jahrbuch, XXI., 199.

⁴⁾ Jahrbuch, XXI., 182.

⁵⁾ Jahrbuch, XXII., 62. Mittheil. d. h. V. f. Kr., 1863., 84.

⁶⁾ Dimitz, G. Kr., III., 354, Vrhovec, Zgod. N. m., 75, in Mittheil. d. h. V. f. Kr., 1867, 116.

Belokranjski reformatorji.

Spisal Leopold Podlogar.

(Konec.)

IV.

Tudi v drugem belokranjskem mestu, v Črnomlju, so bila za novo vero ugodna tla. Črnomaljski gospodje (die Herren von Tschernembl) so se bili z vso vnemo oklenili nove vere, so njen razvoj podpirali doma in delovali zanjo tudi v novi domovini, na Avstrijskem.¹⁾ Ravnotako vneti pristaši luteranizma so bili knezi Frankopanski, ki so po odhodu črnomaljskih gospodov postali lastniki črnomaljskega graščinstva. Kakor prvi so tudi ti goreli za novoversko svobodo in šli protestantom povsod na roko.²⁾

Ivan Schweiger je bil prvi, ki je začel predikavati v Črnomlju. Bil je pred duhovnik v Kočevju, kjer se je seznanil z novo vero in je odpadel od katoličanstva. Na Kočevskem ni mogel delovati za novo vero, kajti Kočevjarji so bili podložniki Ursinove plemenite rodbine, ki je bila ostala kot redka izjema med kranjskimi plemenitniki zvesta katoličanstvu in ni dajala potuže protestantom.³⁾

Leta 1562., ko je bila izpraznjena po Tuskaničevem odhodu semiška župnija, je prišel Schweiger v Semič, kjer je očitno odpadel in bil povabljen v Črnomelj za propovednika. Tu je bilo tisti čas zbirališče brambovcev, ki so se s svojimi poveljniki v času potrebe pomikali na vojaško granico. Kot poveljnik brambne armade se je držal v mestu Herbart VIII. Turjaški, ki je šel vedno, posebno kot deželni glavar (1566—1575) novi veri na roke. Ta je zvalil Schweigerja v Črnomelj, izročil mu je oskrbnništvo svojih posestev po Belikrajini in v sporazumu z deželnimi stanovni poveril službo črnomaljskega predikanta.⁴⁾ Tu mu je prišla prošnja od Trubarja l. 1567., naj se posvetuje z ondi vjetimi Turki, kakšne misli so glede izdajanja sv. pisma v srbskem ali celo turškem jeziku. Trubar se je mudil tisti čas v Ljubljani; rad bi bil prišel sam v Črnomelj, a deželni stanovni sami so mu namignili, naj zapusti domovino, da ne bi oni imeli kakih sitnosti z vlado radi njega. Zato je opustil Trubar svoj obisk v Črnomlju in je

nalogo, ki jo je mislil sam izvršiti, poveril Schweigerju.¹⁾

O Veliki noči l. 1569. je zapustil Črnomelj ter se preselil v Ljubljano. Ko so tega leta deželni stanovni odstavili trmastega in neubogljivega Tulščaka, so postavili na njegovo mesto 8. junija 1569 Ivana Schweigerja.²⁾ V Ljubljani si je kupil 1570 hišo od meščana Petra Koet v Judovski ulici in se oženil z neko Katarino. Imel je več otrok, sin Andrej je postal slovenski propovednik v Ljubljani in je opravljal službo vojaškega graničarskega pastorja.³⁾ Leta 1581. je bil ud pregledovalne komisije za Dalmatinovo biblijo; tega leta je začel bolehati in je poprosil za dopust. Naseliti se je mislil v Turjaku in dobiti službo pridigarja v bližnjem Škocijanu, katerega so Turjačani oddajali protestantom že od l. 1564. pa do l. 1600., t. j. celih šestintrideset let. Znamenitejši predikanti, ki so tu službovali so: Andrej Savinec (1579—1581), Marko Lesnik (Xylander) (1581—1583), Jurij Dalmatin (1585—1589), Benedikt Pyroter⁴⁾ (1590), zopet Andrej Savinec (1595), v teku l. 1598. pa Ivan Wolfinger, Nikolaj Wuritsch in Ivan Znojilšek. Tega poslednjega je pregnala iz Škocijana vlada; bežal je v Krvave peči in opravljal svojo službo v cerkvi svetega Lenarta. Ko je tudi v ta skriti kot posegla roka pravice, je pregnanec pred odhodom zažgal ondotno cerkev.⁵⁾

Ker je bil Marko Xylander, škocijanski pastor, (1581—1583) že prileten in bolehen, so Turjačanje prosili Schweigerja, da prevzame on po njegovi smrti škocijansko župnijo. Vsled bolehnosti je odlašal in umrl, preden bi imel nastopiti novo službo, t. j. 25. februarja l. 1585. Pokopan je bil pri Sv. Petru v Ljubljani.⁶⁾

Obenem s Schweigerjem je prišel v Črnomelj Ivan Gočeverič (Kočevarič). L. 1567. meseca oktobra ga prestavijo deželni stanovni v Višnjo goro.⁷⁾ V Črnomlju se menda ni nič preveč lepo obnašal in živel v prepiru s svojim tovarišem, zato naroče stanovni

¹⁾ Dimitz, G. Kr., III., 361, op. 4.

²⁾ Lopašič, Bihač i Bihačka Krajina, 289.

³⁾ Letopis M. Sl., 1874, 87.

⁴⁾ Schweiger Hans sacerdos ex Hotschewia, qui fuit flegerus (Pfleger = oskrbnik) Herbardi ab Auersperg in Tschernembl. — Mittheil d. h. v. f. Kr., 1864, 2, 7.

¹⁾ Elze, Die Superintendenten, 27.

²⁾ Istotam, 35.

³⁾ Jahrbuch, XXI., 189—190.

⁴⁾ Dimitz, G. Kr., III., 151.

⁵⁾ Mittheil., 1863, 48.; Izvestja M. D., IV., 242.

⁶⁾ Mittheil., 1864, 7.

⁷⁾ Dimitz, G. Kr., III., 149.

Višnjanom, naj pazijo nanj, da ne bi kakih nerodnosti počel. Že l. 1570. pride v mesto povelje deželnega kneza, da morajo pregnati svojega predikanta. Ta je zapustil Višnjo goro in se podal v Radeče. Tu je živel na svojem posestvu v Hotemežu predikant Jurij Maček, ki je služboval pred Gočeveričem v Višnji gori. Prišel je bil tja že l. 1554. na povabilo Gallov in Turjačanov, kojih lastnina je bil takrat stari višenjski grad „Weichselburg“. Deželni knez ga je dal izgnati. Šel je na svoj dom in je l. 1570. stopil v službo deželnih stanov štajerskih in deloval v celjski okolici,

je porabil ta dogodek, ga vlekel na prižnico in ga spravil v zvezo s predikanti. Schneider se je čutil užaljenega, pri priliki je počakal pred cerkvijo Sladeta in mu iztrgal roket, izbil iz rok kadilnico in navikulo in ga pretepel; duhovniki so bili prepričani, da je to delo obeh predikantov, katera sta nagovorila Schneiderja k temu kaznjivemu dejanju. Vso zadevo so izročili sodišču deželnih stanov (Hofthaiding), ki je pozvalo vse tri, meščana in oba pastora, v Ljubljano. Maček se je izgovoril, da je pridigar na Štajerskem in da se bo zagovarjal le pred visokimi

ŽUPNIJSKA CERKEV IN POKOPALIŠČE V VERŽEJU

kjer je že pred l. 1531. sejal mladi Trubar seme novih naukov.)¹⁾ Gočeverič je ostal v Radečah, kjer ga je Maček večkrat obiskal in z njim skupno pridobival Radečane za novo vero; precej sta jih premotila in pridobila.

Umevno je, da ju katoliški duhovniki niso radi videli. — Nekega večera je sedel v neki radeški gostilni katoliški duhovnik Daniel Slade, pri njegovi mizi je popival meščan Kristof Schneider, po mišljenju luteran. Kmalu sta si bila v laseh; duhovnik

stanovi štajerskimi, če bo treba, Gočeverič pa je podal svojo izjavo o tem dogodku pismeno superintendantu Spindlerju, ki je prišel v Radeče preiskavat neljubo mu zadevo. Ta je stvar predložil deželnim stanovom. Schneider je bil obsojen na ječo v stolpu, obema predikantoma pa niso mogli do živega. Stvar se je obravnavala koncem meseca marca 1572. O teh rabukah je zvedel tudi vojvoda in konec aprila in začetkom maja je izdal zaporedoma povelje, naj oba hujskača preženo. Gočeverič je bil odstavljen, na njegovo mesto je prišel Boštjan Prašnik. Ta je zapustil Radeče l. 1578. in nastopil službo v Idriji,

¹⁾ Izvestje M. D., 1907, 139; Dimitz, G. Kr., II., 199.

Gočeverič se je vrnil pa nalogu stanov v Radeče meseca novembra. Živel je zelo razuzdano in pohujsljivo; zopet je prišel v Radeče Spindler, uvedel preiskavo, ki je odkrila precej nelepih stvari iz njegovega življenja. Na podlagi te preiskave so ga iztirali l. 1587. za vselej iz Radeč, kjer je bil posestnik in lastnik dveh hiš; v eni je živela njegova soproga Barbara, v drugi njegova omožena hči. Obe hiši so pregnanemu predikantu vzeli in porabili eno za učiteljevo stanovanje, drugo za šolo. Medtem, ko se je Barbara pritoževala na stanove in vlado in prosila usmiljenja svoji zapuščeni rodbini, se je klatil Gočeverič in potikal po Dolenjskem, dokler ni dobil l. 1595. službe v graščini na Hmeljniku, kjer so bili od Jagodičeve smrti (l. 1593.) brez pridigarja. Več o njem se ne da dognati.¹⁾

Ko sta zapustila Črnomelj Gočeverič in Schwei-ger, je prišel v mesto Martin Gorgič, ki je bil doslej vojaški predikant. Stanoval je v mestu in od tu redno zahajal na vojaško granico.²⁾ Za njim je prišel Anton Neopolitan, tudi vojaški predikant. Vojaško poveljništvo na granici ga je pozvalo k armadi na mejo. Stanovi so prosili poveljnika, da je imel vsak mesec po enkrat obiskati Črnomelj in smel tudi sicer v slučaju potrebe priti krščevati in deliti zakramente. V ta namen so mu stanovi preskrbeli konja in dovolili priboljšek letnih 31 gld.³⁾ L. 1584. se je vrnil v Črnomelj in ga kmalu zapustil ter odšel v Reichenburg, kjer je umrl sredi junija 1586.⁴⁾

Za njim je deloval v Črnomlju Tomaž Jagodič (Jagonitsch); ta je ostal v tej službi približno le dve leti; 1586 se je povrnil na Hmeljnik, kjer je že prej služboval; umrl je 15. junija 1593.⁵⁾

Za njim je prišel Vid Subtilič, rojen v Metliki in službujoč kot predikant na Ogrskem v mestu Güssing pri plemiču Bathyanju. Že l. 1585. je slišal, da je na Kranjskem nekoliko pridigarских mest praznih; priporočil se je deželnim stanovom za kako službo. Stanovom je bila prošnja prav povšeči. V Ljubljani sta delovala le Spindler in Dalmatin, ki je hodil iz Turjaka v Ljubljano pomagat. Tulščak je bil bolan, Felicijan Trubar je imel dopust in se je mudil na Nemškem. Vzeli so Subtiliča v službo in mu dali plače po en zlat na teden. Ko je zapustil Jagodič Črnomelj, so ga poslali stanovi v Belokrajino. Marquard pl. Eck, komtur nemškega viteškega reda,

je dobil nalog od vlade, da kaznuje Črnomaljce, ako sprejmo še kakega predikanta. Kaznovati bi bil moral mestno občino z globo 300 zlatnikov. Črnomaljši si niso upali vabiti Subtiliča v mesto. Podal se je v Poljane k Schnitzenbaumu, vojaškemu poveljniku deželne brambe. Iz Poljan je hodil v Črnomelj, na Krupo, v Gradac, Pobrežje in tudi v Karlovec; povsod je strastno govoril zoper papeža in cerkev, da so mu kmalu odpovedali službo.¹⁾ (1857.)

Njegovo mesto je nato zavzel Gregor Sitarič.²⁾ L. 1586. je prevzel semiško župnijo in se l. 1590. očitno poluteranil. Graščak na Krupi ga je gostoljubno, kakor vse odpadnike, sprejel v svoj grad, kjer je pisal prošnje na deželne stanove za kako službo. Stanovi so mu določili plačo 80 gld. in sporočili, da žele, naj ostane na Krupi, dokler kaj drugega ne ukrenejo. Še tega leta ga pošljejo na vojaško granico;³⁾ l. 1597. biva v Črnomlju, od koder hodi oznanovat evangelij na Krupo, v Gradac, Pobrežje in na Vinico.⁴⁾

L. 1598. so se pomikali preko Belekrajine od stanov nabrani konjiki na brambno mejo. Dne 9. majnika dobi Sitarič nalog, da se jim pridruži kot vojaški predikant in jih spremlja na mejo. Preden je odšel, se je vtihotapil v semiško cerkev, kjer je do l. 1586. župnikoval; pokradel je tam več reči, vzal pozlačen kelih, pacifikal, nekaj štol, dvanajst oltarnih prtov, iz katerih je dal narediti obleko svojim otrokom. Komtur nemškega viteškega reda, že imenovani Marquard pl. Eck, se je pritožil na deželne stanove in izposloval pri vladi, da je stanove prisilila povrniti škodo in izgnala Sitariča iz dežele.⁵⁾ Povelje za izgon je došlo začetkom januarja l. 1599.; preganjani predikant je dobil zopet zavetje na Krupi. Tu prosi 16. marca 1600 stanove za podporo, katere da nujno potrebuje, ker je že star in obnemogel.

Deželni stanovi so mu svetovali, naj se umakne iz dežele in gre h grofom Zrinjskim na Hrvaško, da ne bodo imeli nadaljnih sitnosti z vlado radi njega. Menda se je vdal želji stanov in šel preko Kolpe k Zrinijem, kjer sta dobila zavetje tudi Miha Vrbec in pa Janez Znojilšek.⁶⁾ S Hrvaškega so se spuščali na skrivnem na Kranjsko in se potikali po gradovih dolenjskih plemičev. Ti trije so menda zadnji apostoli Lutrove vere, ki so hodili po Belokrajini in skušali osrečiti ravno Belokranjce s čisto besedo očiščenega evangelija.

¹⁾ Jahrbuch, XXI., 170—173, in Radics, Herbart VIII., 221 do 222.

²⁾ V vrsti vojaških predikantov navaja Dimitz: 1573 Jurijski Juričiča, 1579 Tomo Jagodiča in 1590—1592 Jurij Sitariča. Dimitz, G. Kr., III., 151.

³⁾ Dimitz, G. Kr., III., 150—151.

⁴⁾ Jahrbuch, XXI., 185.

⁵⁾ Jahrbuch, XXI., 173, in Dimitz, G. Kr., III., 151.

¹⁾ Dimitz, G. Kr., III., 150.

²⁾ Valvazor, VIII., 808, ga pomotoma imenuje Jurija Sitariča.

³⁾ Dimitz, G. Kr., III., 151.

⁴⁾ Dimitz, G. Kr., III., 150.

⁵⁾ Valvazor, VIII., 463.

⁶⁾ Izvestja M. D., IV., 243.

V.

Dosedaj navedeni možje so delovali, kolikor se da dognati, v Belikrajini, predvsem v obeh belokranjskih mestih, v Metliki in v Črnomlju. Podpirali so jih mestni svetovavci. Kakor po drugih mestih tako so bili črnomaljski in metliški mestni očetje luterani.

L. 1581. pa sta tudi obe belokranjski mesti dobili povelje voliti v mestni zbor edino le katoličane. Zbali so se vlade in volili po njeni volji, porabili pa so prvo priliko, ki se jim je ponudila, da so volili zopet protestante v mestni zbor.

Črnomaljsko starešinstvo poroča 12. julija 1593 vicedomu v Ljubljano, da so izvolili nemščine in pisanja zmožnega Miho Živkoviča (Schifkovitsch) za mestnega sodnika. Vicedom ga seveda ni potrdil, ampak poročal nadvojvodu 26. julija o trdovratnosti črnomaljskega občinstva. Opozarjal je nadvojvodo, naj te izvolitve nikar ne potrdi. Da zna edini on nemško v Črnomlju, to še ni dovolj vzroka, da bi morali voliti sodnikom ravno njega. Celo stolno mesto ljubljansko ima sodnika, ki zna komaj za silo lomiti nemščino, pa vendar dobro vodi svojo stvar; če dovoli in prijenja Črnomalcem, bo moral storiti isto tudi po drugih mestih. Prosi ga, naj odločno zavrne to izvolitev in strogo zahteva novo volitev, pri kateri naj se voli le katoličan. Avgusta meseca (1593) roma do vicedoma nova prošnja mestnega starešinstva. Ta prošnja milo toži, da jih je prisilila do tega koraka silna revščina, ki vlada med meščani. Če so hoteli mestu („dem armen abgeprenndten Stättlein“) kaj pomagati, so morali tako voliti. Požar¹⁾ je spravil na beraško palico meščane, sodnika mestna občina ne more plačevati. Živkovič ne zahteva nobene plače, ker je tako vnet za blagor obubožanih meščanov, da je plačal ves vojniski davek za granico, katerega bi morali plačati meščani, oziroma mestna občina. Vicedom je poslal prošnji nadvojvodu Ernestu, in prejel že 10. avgusta odgovor, v katerem nadvojvoda odločno pravi, da vzame mestu meščansko pravico, ako ne voli po njegovi volji.²⁾

Dne 13. septembra poroča višji starešina v Ljubljano, da so Živkoviča odstavili in kot zvesti in pokorni podložniki nadvojvoda izvolili moža katoliškega prepričanja v osebi Lenarta Jellena. Že dva dni za tem prihlinjenim poročilom dobi vicedom obvestilo, da meštni očetje nagajajo Jellenu, kjer in kolikor morejo. Temu je upornost črnomaljskih protestantov že

presedala, zato je poslal starešinom pismo, s katerim grozi posameznim upornikom in nagajivcem najobčutnejše kazni, ki se odslej ne bodo pisale le na papir, ampak se bodo brez odloga nad slehernim upornežem in rogoviležem izvršile.¹⁾

Enake razmere so vladale v Metliki. Ne meneč se za vladarski ukaz, so izvolili l. 1593. 14. oktobra Maksimiljana Čepnika za sodnika. Vicedom jim je sporočil, da ga ne bo nikakor potrdil, ker je luteran; volijo naj nemudoma katoličana.²⁾ Metličani so se vdali strogemu povelju, a ob prvi dani priliki so izvolili luterana, in sicer 1597 zopet Čepnika. Vicedom je izvolitev zavrnil in predložil v izvolitev Gregorja Laha, učitelja pa priporočil za mestnega pisarja.³⁾ Metličani so preišljevali, kako bi se izognili sili, in so skovali nov načrt, s pomočjo katerega so se upali ogniti vicedomovemu povelju. L. 1598. 24. septembra so pisali starešine vicedomu Josipu pl. Rabbatta, da sodnika ne morejo kar s kljuge sneti. Navetovanega Laha so izvolili letos šele v starešinstvo; kot takega ga morejo šele čez leto dni izvoliti za sodnika. Po dosedanem poslovanju ne more nihče postati sodnik, kdor ni bil eno leto prej v starešinstvu, ker le tu se zamore privaditi potrebnim postavam in uradovanju. Laha nikakor niso mogli voliti, ker ni bil še v mestnem zboru, niti ne v starešinstvu.⁴⁾ Ni jim torej kazalo drugega, kakor da so izvolili Nikolo Colariča (Zöllaritsch). Silil jih je k temu koraku še drug razlog. Doslej so se pač ravnali po nadvojvodovem povelju ter volili kolikor mogoče katoliške ljudi. Časi so bili dosti mirni in vojaštvo se ni, kakor sedaj, pomikalo vsak dan v velikem številu skozi mesto. Sedaj pa je v tem oziru čedalje hujše; v mestnem zboru je treba premožnih, branja in pisanja večih ljudi, naj bodo potem vere katerekoli, vsaj sodnik mora biti tak. Nekateri katoliški očetje ne znajo ne brati ne pisati pa so tudi prerevni. Če prihajajo vojaki v mesto ali odhajajo, poprašujejo le po sodniku; ta mora skrbeti za vse in se z njimi ukvarjati. Saj sodnik nima z verskimi rečmi prav nič opraviti, ampak skrbeti mora, da ne bo mesto še nižje padlo v svoji revščini, kakor je že. Colarič je bogat, ne zahteva od mesta nič, zna brati in pisati, občevati z revežem in bogatinom, ter preskrbeti vojakom, kar zahtevajo in potrebujejo.

1) Mittheil. d. h. V. f. Kr., 1867, 82—83.

2) Mittheil. d. h. V. f. Kr., 1867, 83.

3) Zoper njegovo izvolitev za mestnega pisarja so imeli le ta pomislek, da ni več slovensčine. Znanje slovenskega jezika je bilo torej v mestnem odboru *conditio sine qua non*. Letopis Mat. Sl., 1479, 28 in 29.

4) Starešina se je zval prvi, najodličnejši mestni oče, o katerem je bilo skoraj gotovo, da postane naslednje leto sodnik.

1) O požaru, ki je krog l. 1590. upepelil Črnomelj, poroča tudi Valvazor; ta trdi, da je v kratkem eno za drugim pogorelo že itak revno in zanemarjeno mesto. (Valvazor, XI., 604.)

2) Dimitz, G. Kr., III., 257—258.

Vicedom se za take lamentacije ni nič brigal, ampak strogo ukazal odstaviti Colariča in voliti katoličana.)

Protireformacijska komisija je izdajala čedalje bolj stroge ukaze. Kdor se ni maral povrniti v naročje katoliške cerkve, je moral zapustiti deželo ter plačati po odhodu deset odstotkov od vsega svojega imetja. Ko je bilo luteranstvo po Belikrajini že skoro popolnoma zamrlo, so vendar pozvali pred versko komisijo v Ljubljano nekatere luteranstva sumljive osebe. — Leta 1615. na dan 26. oktobra je prišel tudi na Belokranjsko strog ukaz na nekatere luteranstva sumljive osebe. Priti bi morali 15. novembra ob 7. uri zjutraj v škofijski dvorec pred komisijo. Iz Metlike je bilo pozvanih 38, iz Črnomlja 4, iz Semiča 1. Izmed pozvanih iz Metlike je bilo živih še 15, izmed onih iz Črnomlja in Semiča nobeden več, in še ti, ki so bili sumljeni novoverstva so se izpričali, da so bili od rojstva vedno zvesti katoličani.

* * *

Protireformacijska komisija je delovala urno in brezobzirno. Okoli l. 1610. ni bilo na Belokranjskem

1) Mittheil. d. h. V. f. Kr., 1687, 97.

ne le nobenega predikanta, ampak tudi nobenega drugega človeka ne, ki bi se javno priznaval za protestanta. Če se ozremo nazaj na dobo reformacije, moramo priznati, da so vsi napori belokranjskih reformatorjev imeli le malo uspeha. Ogrevali so se zanje meščani, ki so nekaj sveta videli in bi se bili radi dvignili z novo vero visoko nad preprosto ljudstvo, ki vkljub pritisku poluteranjenih graščakov ni maralo za nove nauke.

Izmed belokranjskih cerkva je znano le o eni, v kateri so se shajali v ponočnem času metliški meščani, to je cerkev sv. Katarine, ki je stala zunaj mesta, tik ceste, ki pelje v Črnomelj; davno se je že sesula v prah in danes ni niti o njenih razvalinah nikakega sledu več. Kmetstvo ljudstvo je tako mrzelo luterana, da niso pustili nobenega pokopati v blagoslovljeni zemlji, prisiljeni so bili pripeljati jih v Ljubljano na šentpetersko pokopališče, kjer počiva marsikateri belokranjski luteran, predikantje belokranjski pa skoro vsi. Zato pa tudi sklenem svoj skromni prispevek k zgodovini belokranjske reformacijske dobe z besedami: Iz Ljubljane so izšli znanilci nove vere in se po brezuspešnem delu vračali v Ljubljano k večnemu počitku.

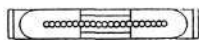

Sreča.

Zložil Anton Medved.

Spomin, spomin, ah ti me uči,
kako so medli vsi odsevi
pozemske sreče za srcé!
Zakaj šele od tvoje luči
ozarjeni se prešli dnevi
vse lepši, kot so bili, zde?

Jeli resnica, jeli sanja,
kar hip nam dá in hip nam vzame?
Mar slajši je spomin kot up?
Ah up, ki srečo brez nehanja
lovi in kadar jo ujame,
dobi od nje — en sam poljub.

Ena žalostna.

Zložil Vekoslav Remec.

Zgánilo se v uri je na steni
in zakukala je kukavica,
klanjala se v linici leseni . . .
Bol dekile je poljubila v lica,
vzdihnilo je žalostno srce,
zameglile so oči solzé . . .

Ah, le enkrat sladko je zapela
ji v življenju ptička, sreča zlata,
bogvekam potem je odletela,
bogvektera skrivajo jo vrata . . .
Fantič šel iskat jo v tuj je kraj
za dekile — in ni ga več nazaj . . .

